

ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ДЕПРЕСИВНОСТІ

Зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів в Україні на протязі останніх років набуває все більших темпів. Тому питання регіонального розвитку, депресивності територій привертають до себе все більшу увагу науковців, дослідників, фахівців у галузі економіки, політики й потребують вивчення даних проблем, науково-теоретичних обґрунтувань існуючих нормативно-правових актів.

Проблеми регіональної диференціації, депресивності є предметом наукового дослідження багатьох учених, а саме М. Барановського, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Долішнього, М. Дацишина, Ф. Заставного, М. Карліна, В. Коломийчука, А. Лісового, І. Прокопи, О. Попової, В. Семенова, О. Топчієва, О. Шепотько, Я. Шевчука та інших. Слід виділити вагомі напрацювання з питань аналізу та оцінки існуючої методики визначення депресивних територій, визначення рівня депресивності, механізмів та напрямів їх санації. Водночас не достатньо розглянутими залишаються окремі аспекти вивчення депресивності.

Значна кількість наукових публікацій присвячена аналізу показників, критеріїв депресивності. Нерідко питання факторів (чинників), ознак (індикаторів) депресивності залишаються поза увагою учених. Проведені раніше автором дослідження становлення концепції «депресивність» показали, що однією з головних характеристик другого етапу є спроба учених визначити фактори депресивності. Тому дане питання потребує більш глибокого дослідження [6].

За визначенням «Великого тлумачного словника сучасної української мови» фактором або чинником є рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [2].

Велика економічна депресія (20-30 р.р. ХХ століття) мала структурну природу й була пов'язана з етапною відсталістю промислової структури окремих районів Великобританії, Франції, Німеччини, США та інших країн

світу.

Загальна криза у Великобританії співпала зі структурною кризою в ряді галузей економіки. До депресивних територій у країні було віднесено такі економічні райони: Уельс, Шотландія, Північна Ірландія, північно-східне узбережжя, район Ланкшира. Це в основному старопромислові райони, в яких склалась вузька спеціалізація: гірничодобувна промисловість, в обробній промисловості: чорна металургія, машинобудування.

Аналогічна ситуація спостерігалась в Німеччині, де депресивними виявились райони вугільних басейнів Рура, Саара, залізородні родовища Герца, Зігфланда.

Глибокою депресією відзначався Апалачський район в США й такими факторами економічної відсталості як географічна ізольованість району від економічних і культурних центрів, інтенсивне використання ресурсів регіону, вивіз капіталу.

Виникнення депресивних територій у Франції має ряд деяких особливостей. У країні відчутний значний вплив столиці, який пов'язаний з політичною та адміністративною централізацією. Крім того у Франції була відсутня ієрархія міст, яка б могла слугувати каркасом території та зосереджувала б районоутворюючі функції. До депресивних районів Франції слід віднести вугільні родовища в басейні річки Луари, в горах Севенн, Аквітанії, Оверне [7].

Науково-технічний прогрес, зміна економічної структури посилили регіональні диспропорції. Передові райони через структурні зрушення в економіці виявились не готовими до зміни попиту на ринку і до виробництва сучасних товарів.

Таким чином основними факторами депресивності можна вважати:

- структурні зрушення в економіці країн;
- зміна кон'юктури ринку;
- переферійність та ізольованість території;
- моноструктурне виробництво;

висока частка гірничодобувних галузей.

Посилення територіальної диференціації на сучасному етапі І. Строянська пояснює наростанням кризових явищ в економіці України, інтенсивним формуванням ринкового середовища в 90-ті роки, що викликано дією таких факторів: включення механізму ринкової конкуренції, який розподілив регіони України за їх конкурентними перевагами та недоліками (різна адаптація до ринку); послаблення регулюючої ролі держави (скорочення державних інвестицій, відміна більшості регіональних економічних і соціальних пільг та дотацій); фактична нерівність регіонів України у економічних відносинах з центром, часто не мотивована об'єктивними економічними реаліями.

Розбалансованість економіки, порушення економічних зв'язків, припинення роботи багатьох промислових підприємств, руйнування господарств, колгоспів і радгоспів Ф. Заставний називає основними факторами депресивності [3].

Структурні диспропорції окремих регіонів, в яких темпи спаду виробництва, рівня життя населення, зростання негативних явищ у різних сферах (демографічній, екологічній) значно вищі за макрорегіональні та загальнодержавні викликані на думку М. Карліна, дією таких факторів як неефективність попередньої державної політики, недостатність темпів реформування економіки, помилками як державної так і місцевої влади [4, С.111].

Підтвердженням такої думки можуть стати результати дослідження аналітичного центру «Інститут Реформ» (2003 р.) на основі опитування представників регіональних, місцевих органів влади та керівників комерційних структур, які показали, що поряд з історичним чинником (занепад основних галузей, демографічна криза – 23%), висока частка сільського господарства в структурі економіки (20%), периферійність території (15%), вагоме місце займають такі фактори як неефективність регіональної політики центральних органів влади (19%),

неефективність діяльності регіональних місцевих органів влади (23%).

Я. Шевчук в результаті дисертаційного дослідження виділяє такі фактори депресивних ТСС (територіально-суспільні системи):

- поява спадних тенденцій розвитку ТСС і перехід у наступну фазу циклу з ознаками старіння і занепаду;

- різна кількість і величина інновацій та нерівномірне старіння основних фондів в окремих підсистемах-елементах структури ТСС, вичерпання ресурсів у окремих виробництвах;

- фізичне і моральне старіння основних фондів виробництва у монофункціональній ТСС, зниження потреби у продукції цього виробництва, втрата соціальних функцій даною ТСС, вичерпання ресурсів;

- природні катаклізми, наявність в ТСС вибухо-, хімічно-, радіоактивно-небезпечних підприємств та раптове порушення їх функціонування в результаті аварій та катастроф. Соціальні вибухи [9, С. 51-52].

Крім того автор виділяє фактори другого порядку, які опосередковано впливають на явище, об'єкт депресивності це - політичні фактори, географічне положення, природно-ресурсний потенціал, історичні фактори, рівень соціально-економічного розвитку ТСС, трудовий потенціал, інфраструктурні фактори, екологічна ситуація тощо. Низка факторів є досить широкою та змістовною, але, на нашу думку, в такій класифікації є місце деяке дублювання факторів (екологічна ситуація та порушення функціонування вибухо-, хімічно-, радіоактивно-небезпечних підприємств, аварії, катастрофи). Необхідно більш однозначне формулювання факторів.

Зміна господарських структур, низький рівень диверсифікації, невідповідність галузевої структури місцевому природно-ресурсному потенціалу, несприятливі демографічні та екологічні тенденції є чинниками нерівномірного розвитку регіонів, які виділяють М. Латинін та А. Чернятін [5].

Згідно ще однієї точки зору довготривале поєднання простого і звуженого регіонального відтворення, нерівномірність та диспропорційність розвитку, недостатність власного потенціалу саморозвитку для досягнення рівня розвинутих регіонів є основними факторами депресивності регіонів [8].

Факторами депресивності сільських регіонів більшість науковців називають структурні перетворення в АПК, а саме зміна організаційної структури сільського господарства, розпаювання земель, відмова новостворених сільськогосподарських підприємств утримувати соціальну сферу села також особливості просторової організації регіону та статус районного центру [1,3].

Отже, аналіз попереднього матеріалу дозволив зробити наступні висновки:

- для кожної країни, регіону характерні свої національно- історичні фактори депресивності, але при цьому основними є висока частка добувних галузей та сільського господарства в структурі виробництва;
- низька диверсифікація виробництва;
- старіння основних фондів;
- периферійність території;
- неефективність регіональної політики та дій всіх гілок влади – останні фактори (2) на сучасному етапі стають одними з найголовніших серед всіх факторів депресивності.

З урахуванням наукових праць ми користуємось такою схемою факторів депресивності:

- низький рівень господарського освоєння території;
- дисбаланс в розвитку секторів економіки;
- відсутність альтернативних галузей економіки;
- нерозвиненість соціальної та виробничої інфраструктури території;
- незначна кількість (або відсутність) інноваційних впроваджень;
- зміна попиту товарів (зміна ринкової кон'юнктури);
- політична неграмотність;

- неспроможність законодавчо-нормативної бази.

Отже кожний депресивний регіон має свої певні особливості, стан депресивності викликано різними причинами: природними, географічними, економічними, політичними. Загальною рисою всіх депресивних регіонів є значне їх відставання в розвитку від інших, в порівнянні з минулим. Дія факторів на певній території (регіон, адміністративний район) знаходить своє відображення в соціально-економічному стані даної території. Ці зміни можуть бути визначені як ознаки депресивності, або в нашому варіанті індикатори депресивності.

Таким чином нами обрана наступна методична схема аналізу та оцінки рівня депресивності (рис. 1), що дає можливість для більш детального вивчення депресивності та надає основу для подальшого наукового дослідження.

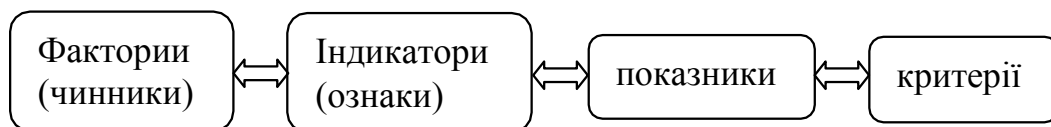

Рис.1 Методична схема аналізу депресивності

Список літератури:

1. Барановський М. Депресивність регіонів Полісся: методика визначення, конкретні результати, чинники формування // Регіональна економіка. – 2007. - №1. - С. 117-126
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.slovnyk.net/?swrd=%F7%E8%ED%ED%E8%EA>
3. Заставний Ф. Проблеми депресивності в Україні (соціальні, економічні, екологічні, демографічні). – Львів. видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. - 2006. - 346 с.
4. Карлін М. Проблеми і шляхи розвитку депресивного регіону (на прикладі областей Поліського економічного району): Монографія. – Луцьк: «Вежа». – 332 с.
5. Латинін М.А., Чернятін А.С. Особливості механізму державного регулювання розвитку депресивних регіонів в Україні // Теорія та практика державного управління. – Випуск. 4 (19). – С. 90-98
6. Олійник В. Становлення концепції «депресивність» та її місце в формуванні державної регіональної політики // Географія і сучасність. – 2009. – Серія 4. Випуск 22.
7. Павлова М.А. Региональная политика Франции. - М.: Наука, 1974. – 271с.
8. Тарасевич В.М. До методології дослідження депресивних регіонів //

Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика в Україні: Сучасні форми та методи реалізації. Збірник наукових праць випуск 2 (52). - Львів 2005. - С. 470-478

9. Шевчук Я. Депресивні територіальні суспільні системи та напрямки їх санації
Дис. кандидата економічних наук: 08.00.05 / Інститут регіональних досліджень - Л., 2007. - 188 с.